

4. Науменко Н. Символіка як стильова домінанта української новелістики кінця ХІХ – початку ХХ ст. Монографія. Київ : НУХТ, 2005. 204 с.
5. Павличко С. Теорія літератури. Київ : Основи, 2002. 679 с.
6. Павлишин М. Чорнобильська тема і проблеми жанру. *Канон та іконостас* : Літературно-критичні статті. Київ : Видавництво «Час». 1997. С. 175–183.
7. Фуко М. Що таке автор? *Слово. Знак. Дискурс* : Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. 2-ге вид., доповнене. Львів : Літопис. 2002. С. 598–613.

Ільченко Яна – здобувач ступеня вищої освіти магістра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – українська мала проза кінця ХХ-початку ХХІ століть.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Крупка В. П.

Катерина Кабакова

ОСОБЛИВОСТІ СОНЕТНОГО ЖАНРУ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ

Емма Андієвська – сучасна українська письменниця, поетеса, художниця, багатогранна творча спадщина якої є яскравою сторінкою вітчизняної культури початку ХХІ століття. Оригінальна і самобутня за структурою і змістом і поезія, і проза мисткині не вписується в жодні канони. Прагнення свободи у житті і творчості є однією із суттєвих рис її світосприймання. Літературно-мистецький доробок письменниці, пронизаний ідеєю національного самоусвідомлення, дедалі частіше стає об'єктом різноаспектних наукових студій. Серед праць, присвячених

творчості талановитої української письменниці, наукові розвідки О. Астаф'єва, І. Астапенка, Б. Бойчука, В. Державина, М. Жулинського, І. Жодані, Н. Зборовської, І. Качуровського, Ю. Коваліва, Л. Тарнашинської, І. Фізера та багато інших.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю системного осмислення специфіки сонетного жанру у поетичній творчості Емми Андіївської як структурно-органічного начала. Заслуги авторки у збагаченні різноманітних жанрових форм, зокрема сонетних, наповнених настроями, почуттями, філософськими мотивами, є досить вагомими. Поява нових жанрових форм у творчості поетеси підсилює спробу проаналізувати різножанрові твори.

Мета статті – з'ясувати особливості жанрових традицій і новаторства у сонетних поезіях Емми Андіївської.

Дослідник творчості Емми Андіївської Ігор Астапенко переконливо стверджує: «Найбільшою пристрастю письменниці в літературній творчості є сонет, яких у неї вже кільканадцять книжок» [3, с. 19]. Її сонетарій нараховує 16 збірок: «Вілли над морем» (2000), «Атракціони з орбітами й без» (2000), «Хвилі» (2002), «Хід конем» (2004), «Півкулі і конуси» (2006), «Погляд з кручі» (2006), «Рожеві казани» (2007), «Фульгурити» (2008), «Ідилії» (2009), «Міражі» (2009), «Мутанти» (2010), «Ламані коани» (2011), «Міста-валети» (2012), «Бездзигарний час» (2013), «Шухлядні краєвиди» (2015). Її сонети є художнім відображенням дійсності. Події, факти життя стали емоційним тлом текстів, образів, мотивів. Цим творам притаманні неповторна метафорика та химерне поєднання протилежних явищ, герметизм, усе це забезпечує їм унікальність і самотність.

Звертаючись до історії жанру сонета, стає очевидним, що неможливо з'ясувати точну дату його виникнення через активну міграцію. Відомо, що сонет з'явився на початку XIII ст. в Італії, тоді його ознаки описав А. да Темпо. Ігор

Качуровський уточнює, що «сонет завдячує своїм походженням сіцилійській школі» [5, с. 149].

Сонет став жанром, який вимагав від поета вишуканої майстерності, адже кожна з чотирьох його частин має бути синтаксично завіреною, рими повинні бути точними і двінками. У сонеті рекомендується уникати повторень, проте допускається використання однакових службових слів або спеціально вмотивованих ліричним сюжетом.

Досліджуючи особливості жанру сонета, більшість літературознавців звертають увагу на вимоги щодо об'єму, строфіки, рими та видів римування.

О. Абрамова виділяє такі основні формальні ознаки сонета: стабільний об'єм (чотирнадцять рядків); чітке членування на два чотиривірші (катрени) та два тривірші (терцети), або три чотиривірші й завершальний двовірш (англійський сонет); строга повторюваність рим: у катренах дві рими чотири рази, у терцетах інші три рими двічі, а в англійському сонеті – у кожному з двох катренів – дві рими двічі, у двовірші – одна рима двічі; усталена система римування (в італійському сонеті – перехресна або кільцева рима в катренах, більш різноманітна схема римування в терцетах – cdc dcd (або cde cde); у французькому – abba abba cc deed (або ccd ede); в англійському – abab cdcd efef gg; віршовий розмір – п'ятистопний або шестистопний ямб [1].

За Ю. Ковалівим, сонет – це «ліричний вірш твердої строфічної форми, який складається з 14-ти рядків п'ятистопного або шестистопного ямба, тобто двох відкритих чи закритих катренів із перехресним римуванням і двох триверсів тернарного римування» [6, с. 415].

І. Качуровський, детально аналізуючи сонетні форми, нараховує їх 20 видів. Наприклад, він згадує про хвостатий сонет, безголовий сонет (з одним катреном), фальшивий сонет, половинний сонет (строфа з семи віршів) тощо. З появою постмодернізму на початку ХХ ст. продовжуються експерименти з сонетною формою: поети роблять виклик традиційній формі сонета, адже строгість сонетного канону викликає у автора бажання створити щось своє і стати

новатором у цьому жанрі. До різноманітних інтерпретацій вдаються відомі поети М. Зеров, П. Тичина, М. Чернявський, В. Бобинський, А. Ведміцький та інші.

В епоху постмодернізму сонет набуває нового значення, адже абсолютно змінюються літературні орієнтири, хоч творчі здобутки письменників цієї доби є дотичними до традиції. Вони свідомо залучають до своїх текстів вже створене, маючи на меті переосмислення традиції. Хтось наповнює його новим змістом, а хтось продовжує грати з його формою. Сучасні письменники не бояться канонічного жанру, вони вдаються як до традиційних, так і до експериментальних форм. У цьому контексті «сонет Андієвської» – це авторська модифікація жанру, адже «лишаючись вірною сонетній ідеї, поетеса мало турбується про загальноприйнятий канон (точне римування тощо), бо неканонічна сама природа поетичного творення Емми Андієвської» [8, с. 40].

Людмила Таран ствержує, що «Емма Андієвська – суцільна аномалія, ненорма. Цим вона провокує інших до фокусів, експериментів, неправильностей. Сонет – і не сонет. Вихор – скалки – розсипані віяла тире (сама ж собі закон!)» [9, с. 13].

Для Емми Андієвської написання сонетів – це вміння, яке потрібно постійно розвивати. Якщо у сонеті відсутня рима, її варто замінити увагою до образу або потужним внутрішнім ядром. Поетеса скаже: «Сонету потрібна особлива дисципліна. Оскільки я від народження вмирала, й мама мене постійно рятувала, то я ще змалку прищепила собі цю дисципліну» [3].

Варто звернути увагу на строфіку сонетів Емми Андієвської, яка дуже часто варіюється. Так, наприклад, у сонеті «З нуля» (зі збірки «Міста-Валети») авторка свідомо уникає двох завершальних рядків, а у сонеті «Веселий порт» – додає (ця ж збірка).

Серед творів Емми Андієвської можна віднайти п'ятнадцяти- та шістнадцятирядкові сонети, а також дванадцятирядкові. Поетеса переконана, що класичний

сонет не у всіх випадках дозволяє повністю реалізувати ідею автора, бо ж може бути дуже розлогим для викладу змісту. Примітно, що у творчості Емми Андієвської переважає строфічна форма італійського та французького сонета, проте вона успішно розширює поняття про жанр.

Не менш важливим для сонетів Емми Андієвської є римування. В окремих творах воно нагадує римування у її несонетних формах. Про це напише А. Мойсієнко у своїй статті «Напруга, що сприймається як стиль» [7, с. 40]. Емма Андієвська уникає точних рим, а у її сонетах переважає консонансне співзвуччя, що ефективно розкриває потенціал української мови.

Поетеса успішно працює з усіма варіаціями римування – кільцевим, перехресним, суміжним. У її творах можемо простежити наявність внутрішньої рими, що є забороненим у жанрі сонета. Про це вона скаже: «У класичному петрарківському сонеті рими зовнішні, у мене – дисонанс, внутрішні. Я їх заховаю у середині, як непотріб» [8].

І. Качуровський звернув увагу на це явище у сонетах Емми Андієвської і виокремив 7 випадків вживання внутрішньої рими: рима початку вірша з його кінцем; рима початку вірша з кінцем наступного; рима кінця попереднього вірша з наступним; рима піввіршів; рима піввірша з кінцем вірша; початки суміжних або близько розташованих віршів; рима суміжних слів у вірші.

На чільному місці у сонетному доробку Емми Андієвської – лексика. Про це у статті «Сни про базар» пише О. Гриценко, наголошуючи на тому, що «однією з найхарактерніших рис творчого доробку поетеси є її специфічний словник» [4, с. 23]. Її сюррелістична творчість потребує відповідного стилю мови, а тому кожне наступне слово є несподіваним.

Пріоритетним художнім засобом у сонетах поетеси вважають оксимирон. На цьому наголошує А. Мойсієнко: «В лексиці переважає старовинність, вишукана книжність та пісенність» [7, с. 45]. Емма Андієвська влучно поєднує

архаїзми з неологізмами, вишукані форми з дисфемізмами тощо:

Аквамаринний – час від часу – подув.

Не дискобол, що – замість диску – день [2, с. 35].

Цікавою є і синтаксична структура сонетів мисткині. Звертає на себе увагу вживання неповних речень, здебільшого присудкової частини. Емма Андієвська у синтаксичному плані уникає елементу дії, хоча в смисловому він залишається: вона компенсує дієслівні форми вживанням тире. Таким чином, читач включає свою увагу і смостійно будує власну дієслівну структуру.

Прикладом може стати поезія «Інтервали» зі збірки «Сонети», де поетеса свідомо уникає вживання дієслівної форми «лізуть», або лексему подібної семантики, з метою розбудити увагу читача:

Як приступці, – крізь хрумкотливі хаці,

Які – у шлунку – сонце і порти [2, с. 15].

З долоню ледь, а тіні аж до стін,

Сокира замінила мирний кодекс [2, с. 25].

Дослідники переконані, що «сонет Емми Андієвської має за основу петрарківську форму й здебільшого написаний відповідним канону ямбом, однак існує чимала кількість текстів, де поетка ритміко-метрично та строфічно оминає систему загальних правил класичного жанру. Відхід од канону втілюється в поетки через низку аспектів: рими (зокрема й внутрішньої), ритміки й метрики, строфіки, повторювання слів, системи римування» [3, с. 4].

Отже, Емма Андієвська, зберігаючи вірність традиціям у жанрі сонета, знаходить можливість наділити їх унікальністю і форми, і змісту. І. Астапенко про це писав: «Загалом, попри абсолютну перевагу строфічної форми італійського та французького сонета Емма Андієвська знаходить простір для експериментаторства, таким чином розширюючи уявлення про жанр та наділяючи його індивідуальноавторськими ознаками» [3, с. 75]. Сонет під її пером стає новим, розмальованим мисткинею власними фарбами. Асоціативність її художнього мислення, багатство

інтерпретацій, спрямованих на відтворення світу, підтверджують авторську модифікацію цієї жанрової форми.

Література

1. Абрамова Е. Основные литературоведческие концепции жанра сонета // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство. 2012.

2. Андієвська Е. Міста-валети: сонети й білі вірші. Київ : Всесвіт, 2012. 256 с.

3. Астапенко І. Поетична творчість Емми Андієвської ХХІ століття : метатекст, жанрові моделі, ідіостильові стратегії. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Київ, 2018.

4. Гриценко О. Сні про базар // Жінка як текст. Київ : «Факт», 2002. С. 22–25.

5. Качуровський І. Строфіка : підручник. Мюнхен, 1967. 357 с.

6. Ленська С. Жанрова специфіка малих епічних форм у теоретико-літературознавчому дискурсі. Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2013. С. 85–93.

7. Мойсієнко А. Напруга, що сприймається як стиль або Архітектурні ансамблі Емми Андієвської // Жінка як текст. Київ : «Факт», 2002. С. 40–48.

8. «Провидіння не любить ледачих...» Розмова з Еммою Андієвською // «Жінка як текст. Емма Андієвська, Соломія Павличко, Оксана Забужко : фрагменти творчості і контексти» / Упор. Л. Таран. Київ : Факт, 2002. С. 36.

9. Павличко С. Нью-Йоркська група в контексті модернізму : [у т. ч. згадується творчість Емми Андієвської] // Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2000. № 3. С. 25–37.

10. Вікно в світ. Зарубіжна література : наукові дослідження, історія, методика викладання. 1999. № 5. С. 155–167.

10. Таран Л. Еммма Андієєєєєєєвська // Жінка як текст. Київ : «Факт», 2002. С. 11–13.

Кабакова Катерина – здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – творчість поетів «Нью-Йоркської групи».

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Поляруш Н. С.

Яна Боженко

ПОЕТИКА ПЕЙЗАЖУ В ЛІРИЦІ АНАТОЛІЯ КИЧИНСЬКОГО

Пейзажна лірика є одним із найяскравіших мотивних аспектів у доробку поета. Саме через пейзаж Анатолій Кичинський, як представник «тихої лірики» показує відстороненість душі від науково-технічної революції та зосереджується на внутрішньому стані людини та відтворюють його через пейзажі, ніби з'єднуючи її з природою. Митець переносить своє бачення навколишнього світу на поезію, апелює до естетики природи, що є першопочатком. Натурфілософічні ідеї автор у своїх поезіях транслює «через зображення різнотипних пейзажів, які характеризуються звуковою та візуальною абстрактністю в онтологічній площині авторського тексту» [4, с. 62].

Поетичний доробок письменника став предметом аналізу значної кількості літературознавців, зокрема: В. Базилевського, Г. Бокшань, І. Борисюк, А. Висоцького, Я. Голобородька, В. Загороднюка, Я. Мельника, О. Мудрак,